

een wettelijk toegestane economische activiteit een vergaande maatregel is. Dat geldt zeker in het geval van integrale verboden voor onbepaalde tijd. Toch zie ik met name de beoordeling van de onrechtmatige daad onvoldoende terug in de rechtspraak over het opleggen van verboden voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Rechters lijken bezorgde burgers – onder verwijzing naar de belangenafweging – in kort geding (te?) snel tegemoet te willen komen in hun (in meer of mindere mate subjectieve) zorgen en vrees over mogelijk toekomstige gezondheidsschade door het opleggen van (soms vergaande) verboden. Dat lijkt mij juridisch niet juist, althans te kort door de bocht.

mr. R. Ligtoet

Civiel agrarisch recht

8192

ECLI:NL:HR:2024:1661

Hoge Raad

15 november 2024

(mrs. M.V. Polak, F.J.P. Lock, S.J. Schaafsma, F.R. Salomons en G.C. Makkink)

(Didam II)

Met noot mr. G.J.M. de Jager

Overheidsprivaatrecht. Didam-regels. Procesrecht.

[Burgerlijk Wetboek, art. 3:14, art. 3:40 lid 2]

Een koopovereenkomst die in strijd met de zogenoemde Didam-regels is gesloten, is niet om die reden ongeldig. Wel handelt een overheidslichaam dan in beginsel onrechtmatig jegens een (potentiële) gegadigde die ten onrechte geen gelijke kans heeft gekregen. Daarmee kan schadevergoeding op haar plaats zijn. Verder maakt de Hoge Raad duidelijk dat de regels over het bieden van gelijke kansen ook al golden voorafgaand aan het Didam-arrest van 2021.

In 2021 oordeelde de Hoge Raad (ECLI:NL:HR:2021:1778) dat een overheidslichaam dat een onroerende zaak wil verkopen, aan iedereen die belangstelling heeft een gelijke kans moet geven om de zaak te kopen. De Hoge Raad heeft daarvoor toen nadere regels geformuleerd, de zogenoemde Didam-regels. De Hoge Raad vernietigt de uitspraak van het gerechtshof

Arnhem-Leeuwarden en verwijst de zaak naar het gerechtshof Den Haag om verder te worden behandeld en beslist.

ARREST

in de zaak met nummer 23/02541 (hierna: zaak 23/02541)

BRUIL GROENSTAETE PROJECTONTWIKKELING VOF,

gevestigd te Ede,

EISERES tot cassatie, verweerster in het voorwaardelijke incidentele cassatieberoep,

hierna: Groenstaete,

advocaat: M.W. Scheltema,

tegen

1. [verweerster 1] B.V.,

gevestigd te [vestigingsplaats] ,

2. BEDECO VASTGOED IV B.V.,

gevestigd te Didam, gemeente Montferland,

3. BEDECO VASTGOED ONTWIKKELING B.V.,

gevestigd te Doetinchem,

VERWEERSTERS in cassatie, eiseressen in het voorwaardelijke incidentele cassatieberoep,

hierna gezamenlijk: [verweersters] ,

advocaat: R.L.M.M. Tan,

en

4. GEMEENTE MONTFERLAND,

zetelende te Didam,

VERWEERSTER in cassatie,

hierna: de Gemeente,

niet verschenen,

en in de zaak met nummer 23/02556 (hierna: zaak 23/02556)

GEMEENTE MONTFERLAND,

zetelende te Didam,

EISERES in cassatie, verweerster in het voorwaardelijke incidentele cassatieberoep,

hierna: de Gemeente,

advocaat: T. van Malssen,

tegen

1. [verweerster 1] B.V.,

gevestigd te [vestigingsplaats] ,

2. BEDECO VASTGOED IV B.V.,

gevestigd te Didam, gemeente Montferland,

3. BEDECO VASTGOED ONTWIKKELING B.V.,

gevestigd te Doetinchem,

VERWEERSTERS in cassatie, eiseressen in het voorwaardelijke incidentele cassatieberoep,

hierna gezamenlijk: [verweersters] ,

advocaat: R.L.M.M. Tan,

en

4. BRUIL GROENSTAETE PROJECTONTWIKKELING VOF,
gevestigd te Ede,
VERWEERSTER tot cassatie,
hierna: Groenstaete,
niet verschenen.

1. Procesverloop

Voor het verloop van het geding in feitelijke instanties verwijst de Hoge Raad naar:

a. de vonnissen in de zaak C/05/378260 / HA ZA 20-598 van de rechtbank Gelderland van 19 augustus 2020, 21 oktober 2020, 25 november 2020 en 10 november 2021;

b. de arresten in de zaak 200.305.593 van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 14 juni 2022 en 4 april 2023.

Zaak 23/02541:

Groenstaete heeft tegen het arrest van het hof van 4 april 2023 beroep in cassatie ingesteld.

[verweersters] hebben voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep ingesteld.

Tegen de Gemeente is verstek verleend.

Groenstaete en [verweersters] hebben over en weer geconcludeerd tot verwerping van het beroep.

De zaak is voor Groenstaete en [verweersters] toegelicht door hun advocaten, en voor [verweersters] mede door A.A. al Khatib.

De conclusie van de Advocaat-Generaal G. Snijders strekt in het principale cassatieberoep tot vernietiging en in het incidentele cassatieberoep tot verwerping. De advocaat van [verweersters] heeft schriftelijk op die conclusie gereageerd.

Zaak 23/02556:

De Gemeente heeft tegen het arrest van het hof van 4 april 2023 beroep in cassatie ingesteld.

[verweersters] hebben voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep ingesteld.

Tegen Groenstaete is verstek verleend.

De Gemeente en [verweersters] hebben over en weer geconcludeerd tot verwerping van het beroep.

De zaak is voor de Gemeente en [verweersters] toegelicht door hun advocaten, voor de Gemeente mede door R.M. Andes en voor [verweersters] mede door A.A. al Khatib.

De conclusie van de Advocaat-Generaal G. Snijders strekt in het principale cassatieberoep tot vernietiging en in het incidentele cassatieberoep tot verwerping. De advocaten van partijen hebben schriftelijk op die conclusie gereageerd.

2. Uitgangspunten en feiten

2.1.1

Deze zaken betreffen de bodemprocedure van het kort geding waarin de Hoge Raad op 26 november 2021 uitspraak heeft gedaan (hierna ook: het Didam-arrest).¹⁴ De Hoge Raad heeft in het Didam-arrest onder meer het volgende overwogen (voetnoten weggelaten):

“3.1.3 Op grond van art. 3:14 BW mag een bevoegdheid die krachtens het burgerlijk recht aan een overheidslichaam toekomt, niet worden uitgeoefend in strijd met geschreven of ongeschreven regels van publiekrecht. Tot de regels van publiekrecht behoren de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Dit betekent dat een overheidslichaam bij het aangaan en uitvoeren van privaatrechtelijke overeenkomsten de algemene beginselen van behoorlijk bestuur en daarmee het gelijkheidsbeginsel in acht moet nemen. Dit geldt dus ook voor de beslissing met wie en onder welke voorwaarden het een overeenkomst tot verkoop van een aan hem toebehorende onroerende zaak sluit. Op dit punt verschilt de positie van een overheidslichaam van die van een private partij.

3.1.4

Uit het gelijkheidsbeginsel – dat in deze context strekt tot het bieden van gelijke kansen – vloeit voort dat een overheidslichaam dat het voornemen heeft een aan hem toebehorende onroerende zaak te verkopen, ruimte moet bieden aan (potentiële) gegadigden om mee te dingen naar deze onroerende zaak indien er meerdere gegadigden zijn voor de aankoop van de desbetreffende onroerende zaak of redelijkerwijs te verwachten is dat er meerdere gegadigden zullen zijn. In dat geval zal het overheidslichaam met inachtneming van de hem toekomende beleidsruimte criteria moeten opstellen aan de hand waarvan de koper wordt geselecteerd. Deze criteria moeten objectief, toetsbaar en redelijk zijn.

3.1.5

Het gelijkheidsbeginsel brengt ook mee dat het overheidslichaam, teneinde gelijke kansen te realiseren, een passende mate van openbaarheid moet verzekeren met betrekking tot de beschikbaarheid van de onroerende zaak, de selectieprocedure, het tijdschema en de toe te passen selectiecriteria. Het overheidslichaam moet hierover tijdig voorafgaand aan de selectieprocedure duidelijkheid scheppen door informatie over deze aspecten bekend te maken op zodanige wijze dat (potentiële) gegadigden daarvan kennis kunnen nemen.

¹⁴ HR 26 november 2021, ECLI:NL:HR:2021:1778.

3.1.6

De hiervoor in 3.1.4 en 3.1.5 bedoelde mededingingsruimte door middel van een selectieprocedure hoeft niet te worden geboden indien bij voorbaat vaststaat of redelijkerwijs mag worden aangenomen dat op grond van objectieve, toetsbare en redelijke criteria slechts één serieuze gegadigde in aanmerking komt voor de aankoop. In dat geval dient het overheidslichaam zijn voornemen tot verkoop tijdig voorafgaand aan de verkoop op zodanige wijze bekend te maken dat een ieder daarvan kennis kan nemen, waarbij het dient te motiveren waarom naar zijn oordeel op grond van de hiervoor bedoelde criteria bij voorbaat vaststaat of redelijkerwijs mag worden aangenomen dat er slechts één serieuze gegadigde in aanmerking komt.”

2.1.2

In de onderhavige uitspraak gaat het onder meer om de vragen vanaf welk moment de in de ro. 3.1.4-3.1.6 van het Didam-arrest geformuleerde regels (hierna ook: de Didam-regels) gelden en wat de rechtsgevolgen zijn van de niet-naleving van de Didam-regels.

2.2

In cassatie kan worden uitgegaan van de feiten en omstandigheden die zijn vermeld in de conclusie van de Advocaat-Generaal onder 2.1. Deze komen, kort samengevat, op het volgende neer.

(i) De Gemeente is eigenaar van de locatie van het voormalige gemeentehuis in het centrum van Didam (hierna: de gemeentehuislocatie).

(ii) Naast de gemeentehuislocatie ligt een parkeerterrein waarnaast een Coop-supermarkt is gevestigd.

(iii) [verweersters] exploiteren elders in Didam een Albert Heijn-supermarkt.

(iv) In de periode 2007-2009 heeft de Gemeente een plan van aanpak opgesteld met betrekking tot een nieuwe structuurvisie voor Didam, waarvan onderdeel uitmaakte de herontwikkeling van het centrum van Didam.

(v) In de periode 2014-2016 heeft de Gemeente een masterplan opgesteld voor de herontwikkeling van het centrum van Didam, waarbinnen onder meer de gemeentehuislocatie en de locatie van de Coop-supermarkt vallen. Groenstaete heeft als belangenbehartiger van de Coop-supermarkt deelgenomen aan een voor de uitwerking van het masterplan opgerichte klankbordgroep. [verweester 1] is niet uitgenodigd voor de klankbordgroep en heeft niet aan de vergaderingen deelgenomen.

(vi) In april 2016 hebben [verweersters] de Gemeente verzocht om betrokken te worden in de discussie over de herinrichting van het centrum en in juli 2016 hebben zij kenbaar gemaakt dat zij met hun supermarkt willen verhuizen naar het centrumgebied.

(vii) In juni 2016 heeft de Gemeente aan Groenstaete bevestigd dat de Gemeente vooralsnog op basis van exclusiviteit met Groenstaete zal onderhandelen over realisatie van het masterplan.

(viii) In 2018 hebben [verweersters] de Gemeente gesommeerd om hen gelijke kansen te geven bij de uitwerking van de plannen voor het centrumgebied van Didam, en een kort geding aangespannen om te bewerkstelligen dat de Gemeente de gemeentehuislocatie te koop aanbiedt in een openbare en non-discriminatoire biedingsprocedure. De daartoe strekkende vorderingen van [verweersters] zijn in beide feitelijke instanties afgewezen.¹⁵ Dit heeft geleid tot het Didam-arrest.

(ix) De Gemeente en Groenstaete hebben op 1 oktober 2019 een samenwerkingsovereenkomst (hierna: de samenwerkingsovereenkomst) en een koopovereenkomst (hierna: de koopovereenkomst) gesloten met betrekking tot de gemeentehuislocatie. De samenwerkingsovereenkomst vermeldt onder meer dat de bestaande Coop-supermarkt zal worden uitgebreid en verplaatst en dat de bestaande Aldi-supermarkt naar het plangebied zal worden verplaatst.

2.3

[verweersters] hebben in eerste aanleg vorderingen ingesteld tegen de Gemeente en Groenstaete op de grond dat de Gemeente en/of Groenstaete onrechtmatig jegens [verweersters] hebben gehandeld en dat de koopovereenkomst en de samenwerkingsovereenkomst nietig zijn. De rechtbank heeft de vorderingen van [verweersters] afgewezen.

2.4

[verweersters] hebben hoger beroep ingesteld van het vonnis van de rechtbank en in hoger beroep hun vorderingen gewijzigd.

2.5

Het hof¹⁶ heeft het vonnis van de rechtbank vernietigd en de vorderingen van [verweersters] als volgt, voor zover in cassatie van belang, toegewezen:

- verklaart voor recht dat de Gemeente onrechtmatig tegenover [verweersters] hebben gehandeld door de koopovereenkomst te sluiten;
- vernietigt de koopovereenkomst en de samenwerkingsovereenkomst;

15 Rechtbank Gelderland 8 januari 2019, ECLI:NL:RBGEL:2019:46; gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 19 november 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:9911.

16 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 4 april 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:2796.

- verbiedt de Gemeente de desbetreffende percelen te verkopen en te leveren anders dan na het doorlopen van een voorafgaande en non-discriminatoire biedingsprocedure die in overeenstemming is met de Didam-regels;
- veroordeelt de Gemeente tot vergoeding van de door [verweersters] geleden schade, nader op te maken bij staat.

2.6

Het hof heeft, voor zover in cassatie van belang, het volgende overwogen.

De Gemeente heeft de in ro. 3.1.4 van het Didam-arrest genoemde ruimte aan (potentiële) gegadigden om mee te dingen naar de gemeentehuislocatie niet geboden en ook niet de in ro. 3.1.5 van dat arrest genoemde passende mate van openbaarheid verzekerd. Ook heeft zij geen objectieve, toetsbare en redelijke beleidscriteria vastgesteld. Verder heeft de Gemeente de in ro. 3.1.6 van het Didam-arrest genoemde bekendmaking van de voorgenomen verkoop niet verricht, evenmin als de motivering waarom bij voorbaat vaststaat of redelijkerwijs mag worden aangenomen dat alleen Groenstaete in aanmerking komt als koper van de gemeentehuislocatie. (ro. 3.4) De beslissing van de Gemeente om exclusief met Groenstaete in onderhandeling te treden over het opstellen van het projectplan voor de gemeentehuislocatie verdraagt zich niet met de regels van het Didam-arrest. De Gemeente had ruimte voor mededinging moeten bieden. Op dat moment was geen sprake van een uitzonderingspositie van Groenstaete die het volgen van de in ro. 3.1.6 van het Didam-arrest genoemde procedure van de enige serieuze gegadigde rechtvaardigde, nog daargelaten dat de Gemeente ook die procedure niet heeft gevolgd. Omdat de passende mate van openbaarheid niet in acht is genomen, is [verweersters] de kans ontnomen aan de Gemeente een aantrekkelijk plan te presenteren. De Didam-regels strekken ter bescherming tegen de schade die een geïnteresseerde partij als [verweersters] lijdt. (ro. 3.6)

De Gemeente en Groenstaete hebben de koopovereenkomst gesloten terwijl zij wisten dat [verweersters] belangstelling hadden om hun supermarkt naar het centrum te verplaatsen en nadat [verweersters] hen had gesommeerd de koopovereenkomst niet te sluiten. Onder die omstandigheden is de vernietiging van de koopovereenkomst op grond van art. 3:40 lid 2 BW de passende remedie tegen de niet-naleving van de regels uit het Didam-arrest. Het hof zoekt voor de sanctie van vernietiging aansluiting bij het aanbestedingsrecht. (ro. 3.7)

[verweersters] hebben gesteld dat de samenwerkingsovereenkomst onlosmakelijk is verbonden met de koopovereenkomst. De Gemeente en Groenstaete hebben dit bevestigd. Ook de samenwerkingsovereenkomst zal daarom worden vernietigd. (ro. 3.8)

De Gemeente heeft door de koopovereenkomst te sluiten gehandeld in strijd met het in art. 3:14 BW verankerde gelijkheidsbeginsel, bovendien op een moment dat een vordering aanhangig was tot het verkrijgen van een verbod om deze overeenkomst te sluiten. De verklaring voor recht dat de Gemeente onrechtmatig heeft gehandeld tegen [verweersters] door de koopovereenkomst met Groenstaete te sluiten zal daarom worden toegewezen. Omdat de kans dat [verweersters] schade hebben geleden door de onrechtmatige daad van de Gemeente aannemelijk is, zal ook de vordering tot vergoeding van de schade nader op te maken bij staat worden toegewezen. (ro. 3.10)

3. Beoordeling van de middelen in de principale beroepen

3.1.1

Onderdeel 1 van het middel in zaak 23/02556 klaagt dat het hof heeft miskend dat de in het Didam-arrest gegeven regels pas gelden vanaf de datum waarop de Hoge Raad die formuleerde, althans dat een schending van die regels geen gevolgen behoort te hebben indien en voor zover die schending vóór het Didam-arrest heeft plaatsgevonden.

3.1.2

De in de ro. 3.1.4-3.1.6 van het Didam-arrest geformuleerde regels zijn, met toepassing van art. 3:14 BW, gebaseerd op de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. De Hoge Raad heeft in het Didam-arrest niet bepaald dat die regels pas gelden vanaf de uitspraak of dat schending van die regels geen gevolgen behoort te hebben voor zover die schending heeft plaatsgevonden vóór die uitspraak. Gelet op de aard en achtergrond van die regels bestaat voor een dergelijke beperking van de temporele reikwijdte van de Didam-regels ook geen aanleiding. De Didam-regels zijn dus ook van toepassing op handelen van een overheidslichaam dat heeft plaatsgevonden voorafgaande aan het Didam-arrest. De klacht faalt.

3.2.1

Onderdeel 2.1 van het middel in zaak 23/02541 en onderdeel 2 in zaak 23/02556 richten zich tegen de beslissing van het hof (in rov 3.7) dat onder de gegeven omstandigheden vernietiging van de koopovereenkomst op grond van art. 3:40 lid 2 BW de passende remedie is tegen niet-naleving van de Didam-regels. De onderdelen klagen onder meer dat art. 3:40 lid 2

BW zich niet leent voor toepassing op situaties als de onderhavige omdat bij schending van de Didam-regels geen sprake is van strijd met een dwingende wetsbepaling. Ook heeft art. 3:14 BW niet de strekking om de geldigheid van de daarmee strijdige rechtshandelingen aan te tasten. Schending van de Didam-regels kan hooguit leiden tot een onrechtmatige daad van de overheid, aldus de onderdelen.

3.2.2

Art. 3:40 BW luidt als volgt:

1. Een rechtshandeling die door inhoud of strekking in strijd is met de goede zeden of de openbare orde, is nietig.

2. Strijd met een dwingende wetsbepaling leidt tot nietigheid van de rechtshandeling, doch, indien de bepaling uitsluitend strekt ter bescherming van één der partijen bij een meersijdige rechtshandeling, slechts tot vernietigbaarheid, een en ander voor zover niet uit de strekking van de bepaling anders voortvloeit.

3. Het vorige lid heeft geen betrekking op wetsbepalingen die niet de strekking hebben de geldigheid van daarmee strijdige rechtshandelingen aan te tasten. Onder wet is in art. 3:40 BW uitsluitend te verstaan wetgeving in formele zin en bepalingen die op een uitdrukkelijke delegatie van de formele wetgever berusten.¹⁷ Het tweede lid van art. 3:40 BW heeft betrekking op rechtshandelingen die in strijd met een dwingende wetsbepaling zijn.¹⁸

3.2.3

De Didam-regels zijn, met toepassing van art. 3:14 BW, gebaseerd op de algemene beginselen van behoorlijk bestuur (zie hiervoor in 3.1.2). Handelen door een overheidslichaam in strijd met die regels levert geen strijd op met een dwingende wetsbepaling zoals bedoeld in art. 3:40 lid 2 BW. De Didam-regels hebben ook niet de strekking om de geldigheid van daarmee strijdige rechtshandelingen met nietigheid of vernietigbaarheid te treffen. Een koopovereenkomst die in strijd met de Didam-regels is gesloten, is dan ook niet op die grond nietig of vernietigbaar. De hiervoor in 3.2.1 weergegeven klachten slagen dus.

3.3

De onderdelen 2.2-2.4 in zaak 23/02541 en onderdeel 3 in zaak 23/02556 berusten op de veronderstelling dat een overeenkomst die in strijd met de Didam-regels is gesloten (in beginsel) op die grond nietig of vernietigbaar is. Die veronderstelling is onjuist (zie hiervoor in 3.2.3), zodat de klachten van deze onderdelen niet tot cassatie kunnen leiden.

3.4.1

Onderdeel 4 in zaak 23/02556 richt zich tegen het oordeel van het hof (in ro. 3.9) dat de vordering tot het verbieden aan de Gemeente om de gemeentehuislocatie te verkopen en te leveren anders dan na het doorlopen van een openbare en non-discriminatoire biedingsprocedure die in overeenstemming is met het Didam-arrest, zal worden toegewezen. Dit oordeel van het hof is gebaseerd op de vernietiging van de overeenkomsten tussen de Gemeente en Groenstaete. De tegen dat oordeel gerichte klachten slagen in het voetspoor van de hiervoor in 3.2.1 weergegeven klachten.

3.4.2

In dit verband verdient nog het volgende opmerking. Een overheidslichaam dat in strijd met de regels uit het Didam-arrest overgaat tot verkoop van een onroerende zaak, handelt in beginsel onrechtmatig jegens een (potentiële) gegadigde die bij die verkoop ten onrechte geen gelijke kans heeft gekregen. Dat overheidslichaam kan op die grond schadeplichtig zijn jegens die gegadigde. Ook kan, zolang er geen overeenkomst is gesloten die het overheidslichaam verplicht tot levering of zolang de levering aan een ander nog niet heeft plaatsgevonden, onder omstandigheden aanleiding bestaan om op vordering van de gegadigde het overheidslichaam op die grond te verbieden om tot verkoop of tot levering aan een ander over te gaan.

3.5.1

De onderdelen 2.6 en 2.7 in zaak 23/02541 richten zich tegen ro. 3.6 van het bestreden arrest en klagen in de kern genomen dat het hof heeft miskend dat Groenstaete de enige serieuze gegadigde was die de door de Gemeente vastgelegde beleidsdoelstellingen kon realiseren en dat de Gemeente daarom de in ro. 3.1.6 van het Didam-arrest genoemde procedure niet behoefde te doorlopen.

3.5.2

De onderdelen berusten op het uitgangspunt dat in het geval een overheidslichaam een plan heeft ontwikkeld waarin zakelijke (objectieve) voorwaarden zijn gesteld waaraan slechts één partij zou kunnen voldoen, de Didam-regels niet van toepassing zijn. Dit uitgangspunt is onjuist.

De Didam-regels laten de aan het overheidslichaam toekomstige ruimte om ontwikkelingsplannen en ruimtelijke plannen vast te stellen onverlet. Wel is het zo dat op het moment dat zo'n plan leidt tot (het voor-nemen tot) verkoop van een onroerende zaak door het

¹⁷ Parl. Gesch. BW Boek 3, p. 191.

¹⁸ Parl. Gesch. BW Boek 3, p. 190.

overheidslichaam, het overheidslichaam de Didam-regels zal moeten toepassen. Ingevolge ro. 3.1.6 van het Didam-arrest zal in het geval dat bij voorbaat vaststaat, of redelijkerwijs mag worden aangenomen, dat op grond van objectieve, toetsbare en redelijke criteria slechts één serieuze gegadigde in aanmerking komt voor de aankoop, het overheidslichaam zijn voornemen tot verkoop tijdig voorafgaand aan de verkoop op zodanige wijze bekend moeten maken dat een ieder daarvan kennis kan nemen. Daarbij moet het overheidslichaam motiveren waarom naar zijn oordeel op grond van de hiervoor bedoelde criteria bij voorbaat vaststaat, of redelijkerwijs mag worden aangenomen, dat er slechts één serieuze gegadigde in aanmerking komt. Deze regel strekt ertoe een gegadigde die meent volgens de gestelde criteria in aanmerking te komen voor aankoop, of die meent dat de criteria niet aan de daaraan te stellen eisen voldoen, alsnog de mogelijkheid te bieden op een gelijke kans bij aankoop van de onroerende zaak. Ook in het geval dat een overheidslichaam een plan heeft ontwikkeld waarin zakelijke (objectieve) voorwaarden zijn gesteld waaraan volgens hem slechts één partij zal kunnen voldoen, zal het overheidslichaam zich tijdig voorafgaand aan de verkoop aan deze regel moeten houden. De klacht faalt dan ook.

3.5.3

Verder verdient opmerking dat de Didam-regels niet dwingen tot een veiling of tot verkoop aan de hoogste bieder. Aan welke gegadigde een onroerende zaak zal mogen worden verkocht is afhankelijk van de door het overheidslichaam, met inachtneming van de hem toekomende beleidsruimte, te stellen objectieve, toetsbare en redelijke criteria. De Didam-regels bieden ruimte om deze criteria in een beleidsregeling op te nemen.

3.6

Onderdeel 2.8 in zaak 23/02541 klaagt dat het hof de Gemeente en Groenstaete ten onrechte heeft veroordeeld in de kosten van het art. 843a Rv-incident, omdat [verweersters] in dat incident voor het grootste deel in het ongelijk zijn gesteld. Deze klacht slaagt op de gronden zoals uiteengezet in de conclusie van de Advocaat-Generaal onder 5.19.

4. Beoordeling van de middelen in de incidentele beroepen

De (gelijkluidende) incidentele beroepen zijn ingesteld onder de voorwaarde dat de principale beroepen slagen. Hiervoor onder 3 is gebleken dat deze voorwaarde is vervuld. De Hoge Raad heeft daarom de in de incidentele beroepen aangevoerde klachten over het arrest van het hof beoordeeld. De uitkomst hiervan is dat deze klachten niet kunnen leiden tot

vernietiging van dat arrest. De Hoge Raad hoeft niet te motiveren waarom hij tot dit oordeel is gekomen. Bij de beoordeling van deze klachten is het namelijk niet nodig om antwoord te geven op vragen die van belang zijn voor de eenheid of de ontwikkeling van het recht (zie art. 81 lid 1 RO).

5. Beslissing

De Hoge Raad:

in de principale beroepen:

- vernietigt het arrest van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 4 april 2023;
- verwijst het geding naar het gerechtshof Den Haag ter verdere behandeling en beslissing;
- veroordeelt [verweersters] in de kosten van de gedingen in cassatie, in zaak 23/02541 tot op deze uitspraak aan de zijde van Groenstaete begroot op € 986,14 aan verschotten en € 2.600,-- voor salaris, vermeerderd met de wettelijke rente over deze kosten indien [verweersters] deze niet binnen veertien dagen na heden hebben voldaan, en aan de zijde van de Gemeente op nihil, en in zaak 23/02556 tot op deze uitspraak aan de zijde van de Gemeente begroot op € 995,59 aan verschotten en € 2.600,-- voor salaris, en aan de zijde van Groenstaete op nihil;

in de incidentele beroepen:

- verwerpt de beroepen;
- veroordeelt [verweersters] in de kosten van de gedingen in cassatie, in zaak 23/02541 tot op deze uitspraak aan de zijde van Groenstaete begroot op € 2.200,-- voor salaris, vermeerderd met de wettelijke rente over deze kosten indien [verweersters] deze niet binnen veertien dagen na heden hebben voldaan, en in zaak 23/02556 tot op deze uitspraak aan de zijde van de Gemeente begroot op € 2.200,-- voor salaris.

Noot

Met dit tweede arrest over de in het oude gemeentehuis van Didam te vestigen supermarkt scheidt de Hoge Raad meer duidelijkheid over de uitleg en toepassing van zijn arrest van 26 november 2021, ECLI:NL:HR:2021:1778 (Didam I). Er blijven tegelijkertijd nog wel wat vraagpunten over.

De Hoge Raad maakt in dit arrest duidelijk dat

- i) een verkoop die in strijd met de Didam-regels plaatsvindt, niet nietig of vernietigbaar is;
- ii) een verkoop die in strijd met de Didam-regels heeft plaatsgehad of plaatsvindt, het plegen van een onrechtmatige daad kan betekenen jegens teleurgestelde gegadigden;

- iii) de Didam-regels geen beperking in de tijd kennen, zij golden ook al voor Didam I;
- iv) het opstellen van een plan waarin zakelijke (objectieve) voorwaarden zijn gesteld waaraan slechts één partij kan voldoen, de overheid niet ontslaat van het toepassen van de Didam-regels;
- v) het verkrijgen van de hoogste prijs niet heilig is; het verkrijgen van de hoogste prijs kan een doel zijn, maar als dat niet de wens is van de overheid, doet zij er goed aan om een beleidsregeling op te stellen, waarin aan de beleidsruimte die de overheid heeft, invulling wordt gegeven met objectieve, toetsbare en redelijke criteria.

Ad i)

De Didam-regels zijn gebaseerd op de algemene beginselen van behoorlijk bestuur die op grond van artikel 3:14 BW van toepassing zijn op het privaatrechtelijke handelen van een overheid. Dergelijke beginselen zijn, zo oordeelt de Hoge Raad in ro. 3.2.3, geen dwingende wetsbepaling als bedoeld in artikel 3:40, tweede lid, BW. Omdat ze evenmin de strekking hebben de geldigheid van met Didam-regels strijdige rechtshandelingen met nietigheid of vernietigbaarheid te treffen, is een koopovereenkomst niet nietig of vernietigbaar.

Ad ii)

Wel kan het niet in acht nemen van de Didam-regels in beginsel onrechtmatig zijn jegens degene die bij de verkoop ten onrechte geen gelijke kans heeft gekregen. Als onrechtmatigheid wordt aangenomen betekent dat, zo volgt uit artikel 6:103 BW, als uitgangspunt een schadevergoeding in geld. Dat lijkt ook het uitgangspunt van de Hoge Raad, gegeven het feit dat de Hoge Raad weg wil blijven van de goederenrechtelijke gevolgen die samenhangen met nietigheid of vernietiging en de mogelijkheid benoemt van het vorderen van een verbod op levering (zie hierna). De Hoge Raad wil dus (kennelijk) niet tornen aan de goederenrechtelijke werking van de levering na verkoop, al zegt hij dat niet expliciet. Elders doet de Hoge Raad dat wel. Uit HR 24 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:309 (Heusden) volgt namelijk dat de Hoge Raad in gevallen waarin de eigendom van een onroerende zaak is overgegaan vanwege de werking van artikel 3:105 BW (bevrijdende verjaring) in beginsel een actie uit onrechtmatige daad mogelijk acht, waarbij de vordering ertoe kan strekken dat de onroerende zaak door de bezitter die onrechtmatig heeft gehandeld, moet worden teruggeleverd als schadevergoeding in natura. Zou dat bij Didam-situaties dan toch ook mogelijk zijn? Bij verkoop en

levering is de situatie in zoverre anders dat in dat geval de overheid niet langer beschikkingsbevoegd is over de onroerende zaak. Immers een derde is eigenaar geworden en die derde heeft als zodanig niet onrechtmatig gehandeld, althans tot dat oordeel strekt het hier besproken arrest niet. Echter, bij (zakelijke) gebruiksovereenkomsten die in strijd met de Didam-regels tot stand zijn gekomen, zou een redenering denkbaar kunnen zijn dat de overheid dan maar moet zorgen dat de teleurgestelde gegadigde die meer rechten blijkt te hebben dan degene die de overeenkomst gegund heeft gekregen, waar mogelijk in staat wordt gesteld de onroerende zaak alsnog in gebruik te krijgen. Hierna bespreek ik de (nog altijd niet opgehelderde) vraag of de Didam-regels ook zien op (zakelijke) gebruiksovereenkomsten.

Ad iii)

De Hoge Raad maakt in het arrest zonder veel omhaal van woorden duidelijk dat er gelet op de aard en achtergrond van de Didam-regels geen reden is om de werking daarvan in de tijd te beperken, in die zin dat zij pas per 26 november 2021 zouden gelden. De Didam-regels zijn dus ook van toepassing op handelen van een overheid dat heeft plaatsgevonden voorafgaande aan het Didam-arrest (ro. 3.1.2).

De beperking is er in zoverre wel dat de vordering uit onrechtmatige daad die teleurgestelde gegadigden in beginsel hebben, onderhevig is aan verjaring. Artikel 3:310, eerste lid, BW is van toepassing en daaruit volgt dat de vordering verjaart door verloop van vijf jaren na de aanvang van de dag, volgende op die waarop de teleurgestelde gegadigde zowel met de schade als met de daarvoor aansprakelijke persoon bekend is geworden en in ieder geval twintig jaar na de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt. Het hier bedoelde aanvangsmoment kan nog in de toekomst liggen, al was het maar omdat aan de buitenkant van een onroerende zaak niet zichtbaar is wat de juridische toestand van die zaak is. Bij overeenkomsten die een goederenrechtelijke werking hebben, zou nog een betoog kunnen worden gehouden dat de juridische toestand bekend kan worden door raadpleging van de openbare registers (of (als dat aan de orde is) de gepubliceerde (zakelijke inhoud van een) anterieure overeenkomst ex artikel 6:24 Wro (oud)) en dat daarmee ook de schade kenbaar wordt (en feitelijk ook de daarvoor aansprakelijke persoon). De raadplegingsregel ziet echter eerder op het al dan niet ontbreken van de goede trouw rondom registergoederen (art. 3:23 BW) en niet zozeer op deze situatie. Bij overeenkomsten die geen goederenrechtelijke werking hebben, is het onmogelijk om bekendheid over de juridische toestand

te krijgen door raadpleging van enig register, zodat het voor overheden bij dergelijke overeenkomsten (eens te meer) afwachten wordt of zij aangesproken gaan worden op schadevergoeding vanwege (ver voor 26 november 2021) gepleegde onrechtmatige daden.

Ad iv)

In ro. 3.5.2 adresseert de Hoge Raad de situatie waarin een overheid een plan ontwikkelt dat geheel is toegeschreven op één partij die vervolgens, volgens die overheid, de enige serieuze gegadigde is om het plan te ontwikkelen. De klacht die over deze situatie naar voren was gebracht, betoogde (kort gezegd) dat in dat geval de overheid de betreffende partij als enige serieuze gegadigde kon beschouwen (waarna slechts een enkele publicatie voldoende was in lijn met ro. 3.1.6 van Didam I). De Hoge Raad gaat daar niet in mee. Als ik het goed zie, introduceert de Hoge Raad hier een tussenvorm. De Hoge Raad stelt dat de overheid in een situatie waarin een plan naar een partij is toegeschreven:

- i) tijdig voorafgaand aan het sluiten van de koopovereenkomst met de partij, aan de markt kennis moet geven dat zich deze situatie voordoet;
- ii) in de publicatie moet motiveren waarom de geselecteerde partij de enige serieuze gegadigde is en welke objectieve, toetsbare en redelijke criteria daartoe zijn gehanteerd;
- iii) een gelijke kans op aankoop moet bieden aan die gegadigden die menen dat zij op basis van de gestelde criteria in aanmerking kunnen komen of aan hen die menen dat de criteria die de overheid heeft gesteld rechtens niet juist zijn;

Uit deze opsomming volgt dat niet volstaan kan worden met enkel een publicatie waarin gemotiveerd kennis wordt gegeven van het voornemen tot verkoop aan de enige serieuze gegadigde die deze overheid kent, maar dat er een (nader door de overheid te bepalen) selectieprocedure moet volgen, waarin andere gegadigden zich kunnen melden. De (hierna nog te bespreken) staande praktijk waarin andere gegadigden een vervaltermijn aan hun broek krijgen, waarbinnen zij naar de voorzieningenrechter kunnen stappen om de voorgenomen verkoop tegen te houden, lijkt mij niet de (selectie)procedure die de Hoge Raad voor ogen heeft. Er zal (alsnog) een selectieprocedure moet worden gevoerd, waarin sprake is van gelijke kansen voor alle marktpartijen. Hoe die vorm te geven in een situatie dat er volgens de overheid maar een serieuze gegadigde is, zal nog voor hoofdbreken gaan zorgen. De uiteindelijke selectiebeslissing zal dan wel volgens de staande praktijk met een vervaltermijn via de voorzieningenrechter kunnen worden getoetst.

Ad v)

Het schept duidelijkheid dat de Hoge Raad benoemt dat de hoogste prijs niet heilig hoeft te zijn voor een overheid en dat er met een beleidsregeling tot andere keuzes kan worden gekomen. De Hoge Raad schuift daarmee mijns inziens het Didam-leerstuk meer in de richting van het aanbestedingsrecht en het bestuurs(proces)recht. Dat de Hoge Raad dat benoemt, is geen verrassing waar hij ook benoemt dat een overheid beleidsruimte heeft bij wat zij doet met haar onroerende zaken. Vanuit die beleidsruimte kunnen er dan keuzes worden gemaakt wie, waarvoor en waartoe voor onroerende zaken van de betreffende overheid in aanmerking kunnen komen. Dat is hoe het in het aanbestedingsrecht werkt; het is aan de overheid om te bepalen of er (bijvoorbeeld) een werk wordt uitgevoerd en vervolgens ook op welke wijze zij dat werk uitgevoerd wil zien. Dat hoeft niet tegen de hoogste prijs, dat kan ook aan die aannemer die (bijvoorbeeld) na lang zoeken is gevonden of die aannemer die de beste kwaliteit weet te leveren. Wat betreft het opstellen van de selectiecriteria in de beleidsregeling dringt zich een vergelijking op met de beleidsregels, zoals gedefinieerd in artikel 1:3, vierde lid, Algemene wet bestuursrecht en titel 4.3 daaruit. Artikel 4:84 Awb bepaalt dat de overheid dan handelt volgens de beleidsregel, waarbij overigens uit dezelfde bepaling volgt dat afwijking daarvan is toegestaan als de gevolgen van het strikt volgen van de beleidsregel wegens bijzondere omstandigheden onevenredig zijn in verhouding tot de met de beleidsregel te dienen doelen. Dat kan in de Didam-praktijk zomaar een regel zijn die nog wel eens van pas kan komen (zou de Hoge Raad in een later arrest ook deze (zogeheten) inherente afwijkingsbevoegdheid sanctioneren).

Overige beschouwingen

1. Al snel na Didam I ontstond de praktijk dat teleurgestelde gegadigden zich binnen (vaak) 20 dagen tot de voorzieningenrechter moesten wenden, wilden zij een voorgenomen levering aan een (door de overheid als zodanig aangemerkte) enige serieuze gegadigde beletten. Met het tweede deel van rechtsoverweging 3.4.2 sanctioneert de Hoge Raad, zij het niet heel expliciet, die staande praktijk. Daargelaten dat de opbouw van rechtsoverweging 3.4.2 niet heel logisch voorkomt (in tijd gaat het vorderen van een verbod immers voor op de situatie dat er schade kan worden gevorderd en de Hoge Raad draait dat om), stelt de Hoge Raad in deze rechtsoverweging namelijk dat in de situaties dat i) er nog geen overeenkomst is gesloten die leidt tot een leveringsverplichting dan wel ii) de levering nog niet heeft plaatsgevonden, er onder

omstandigheden aanleiding kan bestaan om de overheid te verbieden tot verkoop of levering over te gaan. Welke omstandigheden dat zijn, expliciteert de Hoge Raad niet, zodat het in zoverre gissen is aan welke situatie de Hoge Raad denkt. Mijns inziens moet dan gedacht worden aan de situatie dat de motivering op grond waarvan de overheid een partij als enige serieuze gegadigde ziet in strijd is met het beleid dat die overheid heeft ontwikkeld of (eenvoudigweg) als de overheid de feiten niet goed voor ogen heeft en een partij nooit als enige serieuze gegadigde had mogen beschouwen, bijvoorbeeld vanwege gewekt vertrouwen op gunning bij de teleurgestelde gegadigde.

Wat mij altijd wat heeft verwonderd, is dat met een drietal weken de leveringsaanspraken van een teleurgestelde gegadigde op een onroerende zaak vervallen zijn, waarbij ook nog eens gebruik gemaakt moet worden van een voorzieningenprocedure die naar zijn aard minder grondig is. Voor deze termijn is leentjebuur gespeeld bij het aanbestedingsrecht. De termijn komt overeen met de (zogenoemde) Alcatel-termijn uit het gelijknamige arrest van het Hof van Justitie van 28 oktober 1999, ECLI:EU:C:1999:534. Ik vraag mij stellig af of het terecht is dat in een Didam-situatie zo'n korte vervalttermijn wordt gehanteerd. De Alcatel-termijn wordt in het aanbestedingsrecht gekoppeld aan de voorgenomen gunningsbeslissing en is daarmee het sluitstuk van een aanbestedingsprocedure waarin elke inschrijver akkoord is gegaan met en daarmee ook op de hoogte is van het feit dat er binnen 20 dagen een verbod op gunning kan worden gevraagd aan een voorzieningenrechter. De Didam-publicaties kennen niet zo'n voorgeschiedenis, laat staan afspraak. De publicaties worden op enig moment gedaan. Enkel de oplettende teleurgestelde gegadigde zal dan tijdig weten op te komen. Veel overheden hebben daarom (mijns inziens terecht) een extra stap ingebouwd waarin teleurgestelde gegadigden zich eerst bij de overheid zelf kunnen melden en kunnen klagen over het feit dat zij worden overgeslagen. Pas na een door de overheid uit te voeren herbeoordeling volgt dan de hier besproken procedure via de voorzieningenrechter. Dat lijkt me al beter dan 'kaal' publiceren dat er een enige serieuze gegadigde voor een onroerende zaak is gevonden, al blijven de korte termijnen, waarbinnen de verkoop helemaal beklonken moet zijn, schuren.

2. Naar aanleiding van Didam-I heeft de rechtspraak aangenomen dat de regels zien op alle soorten overeenkomsten rond onroerende zaken, dus ook op erfpacht, opstal, erfdienstbaarheden, pacht, huur, bruikleen, andersoortig(e) gebruik(overeenkomsten) tot aan aandelentransacties aan toe (zie ECLI:NL:

RBZWB:2023:7207). Weliswaar lag aan het hier besproken arrest een koopovereenkomst ten grondslag, maar een overweging ten overvloede dat de rechtspraak de Didam-regels op dit punt goed toepast (zoals de A-G ook suggereerde in ro. 6.2 van zijn conclusie), was toch wel prettig geweest. Het lijkt me dat er goede redenen zijn om de bestaande rechtspraak voort te zetten, de algemene beginselen van behoorlijk bestuur hebben via artikel 3:14 BW immers ook hun toepassing op het handelen van overheden dat strekt tot het sluiten van (zakenrechtelijke) gebruiksovereenkomsten. Vanwege de verschillen die er vanzelfsprekend zijn met een koopovereenkomst, blijft het desalniettemin soms zoeken naar de precieze gevolgen van de Didam-regels op andersoortige overeenkomsten. Voorbeelden daarvan zijn contractsovernamebepalingen in lopende ontwikkelingsovereenkomsten en voorgenomen indeplaatsstellingen in lopende (zakenrechtelijke) gebruiksovereenkomsten. Zijn dat momenten waarop de Didam-regels moeten worden toegepast (Didam-momenten)? Bij pacht lijkt indeplaatsstelling voldoende geregeld en geborgd vanwege de wettelijke regeling van artikel 7:363 BW. Bij zo'n situatie ontstaat er dan geen Didam-moment. Titel 7 van boek 5 van het Burgerlijk Wetboek kent geen wettelijke indeplaatsstellingsregeling bij erfpacht. In de situatie dat ook de erfpachtovereenkomst geen indeplaatsstellingsregeling kent, levert de indeplaatsstelling dan wel een Didam-moment op en/of maakt het nog verschil of het een kind van de zittende erfpachter is of een willekeurige derde? Toepassing van het hier besproken arrest lijkt er toch op te wijzen dat in dat geval de Didam-regels moeten worden toegepast, al zijn er mijns inziens goede redenen om aan te nemen dat een kind van een zittende erfpachter dat het bedrijf van vader of moeder wil overnemen als enige serieuze gegadigde mag worden beschouwd en er geen openbare selectieprocedure behoeft te volgen. Er kan dan volstaan worden met enkel de publicatie van het voornemen tot indeplaatsstelling.

Tot slot

3. The saga continues. Omdat het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden Didam I verkeerd heeft toegepast, casseert de Hoge Raad het arrest van dit hof en verwijst hij de zaak naar het Gerechtshof Den Haag. Het kan overigens zijn dat dit verwijzingshof de verkoop alsnog nietig bevindt. Een van de aspecten die het hof nog zal moeten gaan beoordelen, is de vraag of in strijd is gehandeld met artikel 108 VWEU: de verkoopprijs van het gemeentehuis zou niet op een juiste (mededingingsrechtelijke) wijze tot stand zijn gekomen en (daarmee) onder de marktwaarde zijn,

waardoor de gemeente zich, volgens de gegadigden, schuldig heeft gemaakt aan het verlenen van onregelmatige staatssteun. Dat handelen wordt – afhankelijk van de omstandigheden van het geval – (wel) bedreigd met nietigheid (zie ro. 2.15 van de conclusie van A-G Sniijders van 24 mei 2024, ECLI:NL:PHR:2024:567).

mr. G.J.M. de Jager

Agrarisch omgevingsrecht

8193

ECLI:NL:RVS:2024:3981

Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State

2 oktober 2024

(mrs. A. ten Veen, G.T.J.M. Jurgens en B. Meijer)

(ViA15)

Met noot van mr. M.E. van Velzen – de Boer

Stikstofdepositie. Tracébesluit. Extern salderen. Natura 2000.

[Wet natuurbescherming, art. 2.8; Habitatrichtlijn, art. 6; Algemene wet bestuursrecht, art. 8:57 lid 2 aanhef en onder c]

In de tussenuitspraak van 6 maart 2024 heeft de Afdeling geoordeeld dat nog niet aan alle vereisten is voldaan om extern salderen in de aanvullende passende beoordeling als mitigerende maatregel te kunnen inzetten. Zo moet voor de Natura 2000-gebieden waarvoor externe saldering wordt ingezet, zijn onderzocht wat de staat van instandhouding en de instandhoudingsdoelstellingen zijn van die gebieden. Indien voor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen een (blijvende) daling van de stikstofdepositie nodig is, zal aannemelijk moeten worden gemaakt dat de beëindiging van de saldogevers niet nodig is om die (blijvende) daling van stikstofdepositie op gebiedsniveau te realiseren. De Afdeling heeft de minister in de tussenuitspraak van 6 maart 2024 in de gelegenheid gesteld hiervoor een nadere onderbouwing aan te leveren. De nadere onderbouwing is opgenomen in de brief van de minister van 2 juli 2024. Naar het oordeel van de Afdeling is deze onderbouwing toereikend. Op het moment dat de aanvullende passende beoordeling ten behoeve van het TB2021 werd opgesteld en vervolgens het TB2021 werd vastgesteld, mocht de minister er, gelet op de nadere onderbouwing die is aangeleverd, van uitgaan

dat de beëindiging van de stikstofdepositie door de zogenoemde saldogevers niet behoefde te worden aangewend ten behoeve van de staat van instandhouding en de instandhoudingsdoelstellingen van de betrokken Natura 2000-gebieden. De beëindiging van de stikstofdepositie door de saldogevers mocht daarom in dit geval als mitigerende maatregel worden ingezet in de aanvullende passende beoordeling. In het vervolg van deze einduitspraak zal de Afdeling dit oordeel nader toelichten. Deze einduitspraak heeft tot gevolg dat het laatste gebrek in de tracébesluiten voor het project ViA15 is hersteld.

AFDELING

BESTUURSRECHTSPRAAK

Uitspraak in het geding tussen:

Vereniging Gelderse Natuur en Milieufederatie (nu: Vereniging Natuur en Milieufederatie Gelderland), gevestigd te Arnhem (hierna: GNMF), appellante,

en

de minister van Infrastructuur en Milieu (nu: de minister van Infrastructuur en Waterstaat), verweerder.

Procesverloop

Bij uitspraak onderscheidenlijk tussenuitspraak van 6 maart 2024, ECLI:NL:RVS:2024:951, (hierna: de tussenuitspraak van 6 maart 2024) heeft de Afdeling de minister opgedragen om het daarin genoemde gebrek in het tracébesluit ‘A12/A15 Ressen-Oudbroeken (2021)’ te herstellen met inachtneming van wat over dat gebrek in de tussenuitspraak van 6 maart 2024 is overwogen.

Ter uitvoering van de tussenuitspraak van 6 maart 2024 heeft de minister bij brief van 2 juli 2024 een nadere motivering gegeven.

GNMF heeft een zienswijze over de nadere motivering nader voren gebracht.

Met toepassing van artikel 8:57, tweede lid, aanhef en onder c, van de Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb) heeft de Afdeling bepaald dat een nadere zitting achterwege blijft. Vervolgens heeft de Afdeling het onderzoek gesloten.

Overwegingen

SAMENVATTING VAN DE EINDUITSPRAAK
1.

Deze einduitspraak is een vervolg op de tussenuitspraken van 20 januari 2021, ECLI:NL:RVS:2021:105, 5 april 2023, ECLI:NL:RVS:2023:1299, en 6 maart 2024, ECLI:NL:RVS:2024:951, over het tracébesluit voor het wegenproject ViA15. Voor dit project heeft de minister bij besluit van 24 februari 2017 het tracébesluit ‘A15/A12 Ressen-Oudbroeken (ViA15)’ (hierna: het TB2017) vastgesteld. Dit besluit is nadien op onderdelen gewijzigd met het tracébesluit ‘A12/A15 Ressen-Oudbroeken